

УДК 655.3.062

І. П. Босак, І. М. Гавенко

Українська академія друкарства

**ЕКОНОМІЧНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
ЯКІСТЮ КНИЖКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Розглядається комплексний підхід до управління якістю книжкової продукції, зокрема увага акцентується на економічних і правових аспектах.

Ключові слова: *якість книжкової продукції, кваліметрична оцінка якості книжкових видань, експлуатаційні показники книги.*

Проблема якості продукції сьогодні одна з найважливіших і складних проблем економічного й технічного розвитку. Управління якістю продукції є складовою будь-якого виробничого процесу, незалежно від форм і масштабів його здійснення. Ця проблема складна й багатогранна, вирішити її можна тільки при здійсненні комплексу заходів, що включають: підвищення ролі та посилення відповідальності розробників за забезпечення високого технічного рівня й якості продукції; перебудову на науково-організаційних засадах технічного контролю на підприємствах; підвищення технічного рівня виробництва; підготовку й перепідготовку кадрів.

Одним із елементів державного механізму управління якістю виступають стандарти, які концентрують у собі нагромаджений досвід і новітню науково-технічну інформацію. Їх створенню передують вивчення патентів, вимог ринку і даних про якість продукції, що випускається різними країнами та фірмами, але головне — у них включено підсумки наукових досліджень і розробок. Отож стандарти можна розглядати як зафіксовану на державному рівні мету, яку необхідно досягти у виробництві.

До другого елемента механізму управління якістю належить планування, яке в останні роки здійснюється у вигляді різноманітних програм «Якість». Третій елемент державного механізму управління якістю продукції — оцінка якості методами контролю, випробувань та сертифікації. У нових умовах роль методів управління якістю зростає, оскільки лише за достовірності та при об'єктивній оцінці може правильно діяти безпосередньо сам економічний механізм.

Видавничо-поліграфічна справа, як відомо, — елемент інформаційної, духовно-культурної та економічної сфер суспільства. Книговидання та друковані ЗМІ відіграють важливу роль у формуванні демократичної політичної

культури як одного з чинників політичних реформ. Отже, управління якістю друкованої продукції повинно базуватись на комплексному системному підході, який відображає історичні, політичні, правові, соціальні, організаційні, економічні та інші засади функціонування цілісності видавничого процесу [2, 4].

Спад, який переживає сьогодні поліграфічна галузь, пояснюється не тільки загальноекономічними проблемами, а й багатьма факторами, пов'язаними з ігноруванням специфіки цієї важливої сфери економіки й культури з боку владних структур. В Україні не налагоджене на належному рівні виробництво не тільки друкарсько-обробного устаткування і машини, але й багатьох поліграфічних матеріалів: друкарських пластин, фарб, клеїв, лаків, плівок тощо. Відповідно, інтенсивний розвиток поліграфії продовжує залежати від імпорту. Внутрішнє інвестування підприємств було б кращим, якби не існувало узаконеної системи попереднього кредитування виробником бюджету держави. У структурі редакційних витрат на випуск видавничої продукції значна частка належить видаткам на придбання витратних матеріалів, зокрема паперу, які щороку зростають. Без розв'язання цієї проблеми на державному рівні галузь продовжуватиме відставати.

Останніми роками в поліграфічному секторі економіки окреслилася тенденція до збільшення кількості господарюючих суб'єктів. Саме приватні підприємства значно підвищили рівень якості поліграфічного виконання друкованої продукції, урізноманітнили конструкції видань. Аналіз статистичних даних підтверджує, що сьогодні українські книжкові мережі на 80–90% заповнені готовою продукцією російських видавництв. І це велика проблема економічної та культурної політики влади, яка повинна зробити все, щоб протиставити експансії на книжковий ринок російського видавничого бізнесу. Вихід із ситуації ряд дослідників вбачає в урегулюванні питань іноземних інвестицій у галузь, які повинні залучатися лише підприємствами, що перебувають під українським контролем. Їх діяльність повинна сприяти розвитку національного книговиробництва.

Позитивний вплив мав би також ефективний розвиток роздрібної книготоргівлі, збільшення кількості книгарень, використання Інтернет-ресурсів для інформування населення про книжкові новинки, забезпечення дієвості реклами.

Отже, держава повинна перенести протекціоністські заходи щодо державної політики в книжковій справі на проблеми книгорозповсюдження, і навіть стати активним учасником цього ринку, а показники обсягу книговидання мають визначатися не кількістю надрукованих найменувань продукції, а показником реально реалізованих книг [9–10].

До причин, які негативно впливають на стан видавничої справи, можна віднести: недосконалість інформаційного законодавства України; брак системних державно-управлінських рішень щодо забезпечення стратегічних національних інтересів в інформаційній сфері.

Сьогоднішні трагічні події на сході України вкотре підтвердили велику інформаційну залежність України від іноземних держав. Новітні загрози по-

требують посилення ролі держави у формуванні національного інформаційного простору, вироблення та реалізацію комплексної концепції його розвитку, задіяння балансу протекціоністських та ринкових механізмів для розбудови національного інформаційного простору. Сприяти цьому має: узгодження національно-правової бази з міжнародним законодавством в інформаційній сфері; безумовне виконання взятих на себе зобов'язань перед європейською спільнотою, зокрема у видавничо-поліграфічній справі, пріоритетна підтримка української книжки та вітчизняних засобів масової інформації, популяризація їх на міжнародному ринку.

Переважає більшість фахівців, які займаються питаннями видавничо-поліграфічної галузі, зазначає, що галузь може стати справді надійною базою розвитку національного інформаційного простору лише за підтримки держави, зокрема при розширенні сфери інформаційної діяльності; при урівнянні в правах усіх суб'єктів господарювання у видавничо-поліграфічній галузі; сприянні розвитку підприємств, які спеціалізуються на випуску вітчизняного устаткування та поліграфічних матеріалів; звільненні від сплати податків та зменшенні ввізного мита на поліграфічне обладнання, запасні частини й матеріали, що не виробляються в Україні, тощо.

Насиченість сучасних ринків і постійно зростаюча конкуренція зумовили необхідність переглянути традиційні уявлення про якість, розглядати зміст цього поняття ширше за заданий перелік «споживчих характеристик».

Одним із основних завдань підприємств є підвищення продуктивності праці та поліпшення якості продукції, що дозволяє при низькій собівартості забезпечити високий її прибуток і конкурентоспроможність на світовому ринку. Досягається це в умовах управління якістю.

Сучасний розвиток методів управління характеризується зростанням свободи вибору концепцій, створенням оптимальних систем якості. Підставою для створення нових теорій і принципів управління стали загальні філософсько-правові підходи. Один із факторів, що забезпечують високу якість виробничих процесів, — це люди. Для того, щоб вони могли й хотіли забезпечувати високу якість виробничих процесів, потрібно володіти необхідною інформацією про те, що і як слід виконувати; бути зацікавленими у високій якості своєї праці (тобто має бути мотивація праці); мати відповідну кваліфікацію й трудові навички; безперервно навчатися новим прийомам праці, а також усі разом повинні утворювати трудовий колектив (команду), зацікавлений у високій якості продукції.

Інший фактор, що гарантує високу якість виробничих процесів, — використання відповідного устаткування, інструментів. Висока якість виробничих процесів не може бути досягнутою без застосування високоякісних поліграфічних матеріалів. При цьому має значення використання методів керування, що включають системи керування, організацію керування, забезпечення або створення визначеного стилю керівництва, а також упровадження сучасних виробничих рішень як у сфері керування, так і вдосконалення технологій.

Не менш важливим вважається також фактор, пов'язаний зі створенням необхідного морального клімату, що сприяє плідній роботі як кожного працівника, так і трудового колективу в цілому. Після цього здійснюється перехід від якості одиничних виробничих процесів до якості всього підприємства [6–7].

Якість підприємства оцінюється за внутрішніми та зовнішніми критеріями. До внутрішніх критеріїв, за якими проводиться оцінка якості підприємства, відносяться:

- координація діяльності окремих підрозділів підприємства;
- організаційна структура, здатна забезпечити необхідний рівень якості;
- підтримка з боку адміністрації будь-яких починань та ініціатив, спрямованих на підвищення рівня якості.

До зовнішніх критеріїв належать:

- економічний успіх від діяльності підприємства при дотриманні правових норм і законів;
- екологічність продукції та виробництва;
- високі та стабільні якісні характеристики продукції.

Здійснення ефективної політики підвищення якості передбачає: чітке та зрозуміле формулювання мети, недвозначне окреслення об'єктів та суб'єктів процесу підвищення якості, наступність процесу підвищення якості на всіх рівнях. Правовою основою управління якістю підприємств видавничо-поліграфічної галузі служить комплекс законодавчих і нормативних актів, система основоположних і галузевих міжнародних, міждержавних та національних стандартів [3, 6, 10], а також внутрішні документи систем якості підприємств.

Світова практика підтверджує доцільність наявності в сфері взаємодії підприємства та споживача належної законодавчої та юридичної основ, що служитиме головним фактором забезпечення захисту життя, здоров'я споживачів, їх безпеки та прав [1, 5, 8]. Нормативно-правове забезпечення якості поліграфічних послуг повинно мати три рівні забезпечення. Вищий рівень нормативних актів у сфері управління якістю містить загальні законодавчі акти щодо якості та безпеки продукції, послуг, робіт, а також підзаконні акти (постанови, укази, концепції, програми тощо), розроблені урядом України та в межах своєї компетенції органами державного нагляду й контролю. Нормативне забезпечення вищого рівня в сфері управління якістю сприятиме інтеграції України до європейських та світових економічних структур. Відсутність нині законодавчих норм, які регулюють видавничу діяльність багатьох видів продукції й діяльності в сфері управління якістю, створює бар'єри для євроінтеграції України.

На середньому рівні нормативне забезпечення в сфері якості складається з документів, орієнтованих на певні види продукції чи послуг. Переважна більшість нормативних документів, які регулюють видавничо-поліграфічну діяльність (ГОСТ – стандарти), є кальками від колишніх, затверджених ще в СРСР. Багато з них морально застаріли та не відповідають сучасним принци-

пам загального управління якістю, положенням стандартів ISO та вимогам часу. Вдосконалення організаційно-правового механізму управління якістю друкованої продукції забезпечить: створення сприятливих економічних умов для функціонування видавничої галузі, повноцінне інформаційне забезпечення випуску української книги на внутрішньому та зовнішньому ринку; формування іміджу України; гармонізацію законодавства країни щодо розвитку поліграфічної галузі зі світовими вимогами та нормами; зростання попиту та пропозиції на україномовні видання; збалансування процесів і впровадження систем якості на рівні підприємств поліграфічної галузі.

Техніко-економічний статус квалілогії, сформований як напрям на комплексне визначення технічних та економічних показників готових книжкових видань і процесів поліграфічного виробництва, розглянуто в наукових працях професора С. Ф. Гавенко [2] та наочно відображається в концепції інтегрального показника якості книги. Перехід від споживчої якості до інтегрального показника якості книги включає поняття якості економічної придатності та доцільності випуску видань. Адже якісна динаміка потреби в книжкових виданнях є функцією динаміки якості продукції. Саме техніко-економічний статус дозволяє знайти взаємозв'язок між такими поняттями, як якість, корисність, ціна книжкової продукції, які й обумовлюють сучасні товарознавчі аспекти новітніх підходів до оцінювання якості видань [3, 5].

Регулювання якістю використовує чотири типи методів:

1) економічні, що забезпечують створення економічних умов і спонукають колективи підприємств видавничо-поліграфічної та книгорозповсюджувальної сфери вивчати запити читачів-споживачів, створювати, виготовляти продукцію, що задовольняє відповідні потреби та запити. До них відносяться правила ціноутворення, умови кредитування, економічні санкції за недотримання вимог стандартів і технічних умов, правила відшкодування економічного збитку споживачеві за реалізацію йому неякісної продукції;

2) матеріального стимулювання, які передбачають, з одного боку, заохочення працівників за створення та виготовлення високоякісної продукції (до методів відносяться створення систем преміювання за високу якість, встановлення надбавок до заробітної плати тощо), а з другого — стягнення за заподіяний збиток за відсутності якості;

3) організаційно-розпорядчі, здійснювані у вигляді обов'язкових для виконання директив, наказів, вказівок керівників. До цих методів управління якістю продукції відносяться також вимоги нормативної документації;

4) виховні, що впливають на свідомість і настрої учасників виробничого процесу, які спонукають до високоякісної праці й чіткого виконання спеціальних функцій управління якістю продукції. До них відносяться: моральне заохочення за високу якість продукції, виховання гордості за честь марки тощо.

Отже, вивчення питань правового забезпечення якості продукції відповідно до законодавства, освоєння методики застосування правового механізму є необхідними в умовах реформи політичної системи та запровадження нових методів господарювання. Правове регулювання разом із тим може виконати

свої завдання лише у випадку, якщо базується на об'єктивну реальність, враховує дійсний стан справ. Аналіз чинного в нашій країні законодавства у галузі забезпечення якості продукції (товарів) і послуг свідчить, на жаль, що зміст численних правових норм багато в чому не відповідає вимогам ринкової економіки та Світової організації торгівлі.

Визначення якості книги — завдання складне, оскільки становить множини різних властивостей. Значимість або вагомість кожної з властивостей і всіх разом змінюється з плином часу, від чого проблема стає не перехідною, а постійною. Проблема періодично загострюється, якщо експлуатаційні показники якості книги вступають у протиріччя з вимогами покупців, або якщо книжковий дизайн, оперативність інформації, її соціально-ідеологічна значимість перестають відповідати запитам читачів.

Враховуючи теоретичні аспекти квалілогії, можна не лише провести кваліметричну оцінку якості книжкових видань, а й спрогнозувати експлуатаційні показники книги, включаючи техніко-економічні та естетичні.

1. Босовська М. В. Удосконалення організаційно-правового механізму управління якістю послуг у готельному господарстві / М. В. Босовська // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. — 2010. — Вип. 1. — С. 200–204. 2. Гавенко С. Ф. Нормалізація технології незшивного клейового скріплення. Теоретичні і практичні аспекти : моногр. / С. Ф. Гавенко. — К., 2002. — 320 с. 3. Гавенко С. Ф. Роль стандартизації в підвищенні якості книжкових видань / С. Ф. Гавенко // Квалілогія книги : зб. наук. пр. — Львів : УАД, 1998. — С. 94–95. 4. Гавенко С. Ф. Системні дослідження якості книжкових видань / С. Ф. Гавенко // Вісник Книжкової палати. — 1998. — № 5 (23). — С. 14–15. 5. Гавенко С. Ф. Товарознавчі аспекти керування якістю книжкової продукції / С. Ф. Гавенко // Поліграфія і видавничча справа : наук.-техн. зб. — Львів : УАД, 2011. — № 2 (44). — С. 14–19. 6. Джуран Д. Все о качестве: зарубежный опыт / Д. Джуран. — Вып. 2 : Высший уровень руководства и качества. — М. : Изд-во стандартов, 1993. — 232 с. 7. Ильенкова С. Д. Управление качеством : учеб. [для вузов] / Ильенкова С. Д., Ильенкова Н. Д., Мхитарян В. С. — М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 199 с. 8. Шаповал М. І. Менеджмент якості : підруч. / М. І. Шаповал. — К. : Знання, 2007. — 457 с. 9. Шпак В. Видавничий бізнес. Теорія і практика : моногр. / В. Шпак. — К. : ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2010. — 384 с. 10. Шпак В. Розвиток малого підприємництва в Україні (на прикладі Української видавничо-поліграфічної компанії «Експрес-Об'ява») : наук. вид. / В. Шпак. — [2-ге вид., доп. і перероб.]. — К. : МАУП, 2003. — 128 с.

ЭКОНОМИЧЕСКИ-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ КНИЖНОЙ ПРОДУКЦИИ

Рассматривается комплексный подход к управлению качеством книжной продукции, в частности акцентируется внимание на экономических и правовых аспектах. Подтверждено, что изучение вопросов правового обеспечения качества продукции в соответствии с законодательством, освоение методики применения правового механизма необходимы в условиях реформы политической системы и внедрения новых методов хозяйствования.

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF QUALITY MANAGEMENT BOOK PRODUCTION

The complex going is examined near the quality management of book products, attention is in particular accented on economic and legal aspects